

YoungXperts Jongerenperspectief op polarisatie

Van verdeeldheid
naar verbinding

Colofon

Van verdeeldheid naar verbinding: Jongerenperspectief op polarisatie

Maart 2026

Door: YoungXperts, een initiatief van het Erasmus SYNC Lab aan de Erasmus Universiteit Rotterdam

In samenwerking met: Albeda, Hot Politics Lab, Lieve Mark, Project Media Minds, STAD, TIME OUT.

Auteurs: Dr. Judith van de Wetering, Dr. Bert Bakker, Dr. Wouter van den Bos, Dr. Lysanne te Brinke, Dr. Kayla Green, Dr. Suzanne van de Groep, Drs. Jakob Kasper, Dr. Ili Ma, Frederiek Nabben, Prof. Dr. Gijs Schumacher, Dr. Sophie Sweijen, Dr. Yara Toenders, Prof. Dr. Eveline Crone

Met dank aan: Healthy Start; Horizon Europe MSCA Doctoral Networks programme (Nr. 101072992); NWO Talent Programme VIDI (Nr. VI.Vidi.211.055 toegekend aan Bert N. Bakker)

Vormgeving en opmaak: Erasmus SYNC Lab, Dimitri Mau-Asam (cover)

Uitgave: Erasmus SYNC Lab

Contactgegevens:

Erasmus SYNC Lab
Erasmus Universiteit Rotterdam
Postbus 1738
3000 DR Rotterdam

 www.youngxperts.nl

 synclab@essb.eur.nl

 [@young_xperts](https://www.instagram.com/young_xperts)

Conflict of interest statement:

De auteurs verklaren dat er tijdens het opstellen van dit rapport geen sprake is geweest van belangenverstrengeling, ongewenste inmenging, financiële of andere beloningen, of enige beperking van de academische vrijheid en integriteit.

Voorwoord

8 op de 10 jongeren ervaart dat mensen in Nederland steeds meer van mening verschillen en steeds negatiever denken over mensen met een andere mening

Er is veel aandacht voor polarisatie: Van Dale verkoos het tot woord van het jaar 2024 [1], SIRE lanceerde een campagne om Nederlanders aan te moedigen om elkaar niet uit het oog te verliezen als polarisatie dichtbij komt [2].

Polarisatie kan gezien worden als de afstand tussen groepen: niet alleen tussen burgers (horizontale polarisatie) maar ook tussen burgers en de overheid en instituties (verticale polarisatie) [3]. Er is polarisatie wanneer een samenleving bestaat uit tegenovergestelde groepen, met weinig mensen in het midden [4]. Polarisatie kan verschillende vormen aannemen, bijvoorbeeld [4-7]:

- **Ideologische polarisatie:** meningsverschillen op basis van beleidsthema's zoals immigratie, klimaat of ongelijkheid
- **Affectieve polarisatie:** groepen kijken negatief naar elkaar en juist positief naar zichzelf

Hoe denken jongeren over polarisatie en hoe vatbaar zijn zij ervoor? Jongeren zijn nog volop in ontwikkeling en onderzoeken wie ze zelf zijn, ook in relatie tot de mensen om hen heen [8-10]. Daarom is het belangrijk dat we achterhalen hoe jongeren polarisatie ervaren en wat zij vinden dat we eraan moeten doen. Jongeren zijn immers de toekomst van Nederland.

In dit rapport presenteren we het jongerenperspectief op polarisatie. We presenteren steeds het perspectief en de ervaringen van jongeren, gecombineerd met inzichten uit wetenschappelijk onderzoek. De onderzoeksresultaten die in dit rapport worden getoond, zijn afkomstig uit ons eigen onderzoek, of van collega's in binnen- of buitenland. Eerst bespreken we de methode en onderzoeksdata die we gebruikten voor dit rapport (**Hoofdstuk 1**). Daarna leggen we uit wat polarisatie is volgens jongeren en welke gevolgen polarisatie kan hebben (**Hoofdstuk 2**). Vervolgens bespreken we hoe jongeren zelf polarisatie ervaren (**Hoofdstuk 3**), ook online (**Hoofdstuk 4**). Tot slot beschrijven we hoe we kunnen leren om te gaan met meningsverschillen (**Hoofdstuk 5**). We eindigen met concrete voorstellen, bedacht door jongeren zelf, om te werken aan een samenleving waarin meningsverschillen mogen bestaan zonder dat ze ontwrichten.

Het YoungXperts team

Inhoudsopgave

1	Methode en onderzoeksdata	8
2	Wat is polarisatie volgens jongeren?	16
3	Hoe ervaren jongeren polarisatie?	22
4	(De)polarisatie op social media	30
5	Leren omgaan met meningsverschillen	36

Methode en onderzoeksdata

Samenwerking

Dit rapport komt voort uit een intensieve samenwerking tussen verschillende partners:

Bij YoungXperts onderzoeken we samen met jongeren hoe zij maatschappelijke uitdagingen ervaren.

Bij het Erasmus SYNC Lab en Healthy Start onderzoeken we hoe jongeren omgaan met maatschappelijke uitdagingen.

Het Hot Politics Lab onderzoekt de rol van emoties, persoonlijkheid en taal in de politiek, ook onder jongeren.

TIME OUT.

TIME OUT. maakt interactief theater en onderzoekt daarmee problemen waar jongeren anno nu mee worstelen.

Project Media Minds onderzoekt de impact van sociale media op mentaal welzijn, attitudes en ideeën van jongeren.

STAD

STAD is een jongeren projectbureau. We helpen jongeren bij het realiseren van hun briljante ideeën!

Stichting Lieve Mark zet zich in om jongeren een grotere stem te geven in beleid dat hen aangaat.

Bij het Practoraat Gelijke Kansen van Albeda onderzoeken we hoe jongeren opgroeien in een snel veranderende samenleving.

YoungXperts methode

Voor dit rapport maakten we gebruik van onze YoungXperts methode. Deze methode combineert wetenschappelijke bevindingen uit nationaal en internationaal onderzoek met de persoonlijke ervaringen en ideeën van jongeren. Zij zijn dus de Xperts, omdat alleen zij echt weten hoe het is om jong te zijn in deze tijd. Jongeren ervaren in hun dagelijks leven namelijk niet alleen problemen, maar zien ook vaak creatieve oplossingen. Bij YoungXperts werken we in brainstormsessies samen mét jongeren. In de brainstormsessies verkennen en definiëren we samen met jongeren wat het probleem is. Ook delen we wetenschappelijke kennis (de **FACTS**) en dagen we jongeren uit om die te interpreteren en mee te denken over oplossingen (de **TAKE ACTIONS**).

Jongeren spelen een sleutelrol in hoe we als samenleving omgaan met polarisatie. Zij zijn de motor van vernieuwing en zijn flexibel in het aanpassen van hun gedrag. Daarom zetten we hun perspectief centraal: om te begrijpen wat zij nodig hebben om met verschillen om te gaan én om erachter te komen hoe jongeren zelf willen bijdragen aan een samenleving waarin meningsverschillen mogen bestaan zonder dat ze ontwrichten. Door de ervaringen en oplossingen van jongeren zichtbaar te maken, ontstaat ruimte voor echte verbinding.

Eerdere YoungXperts rapporten

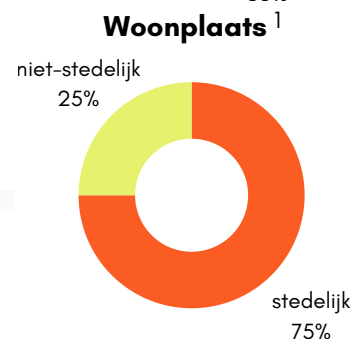
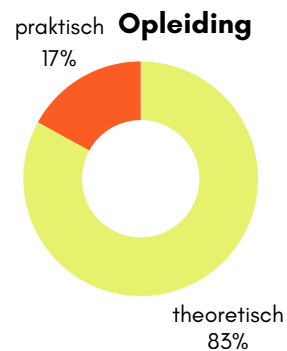
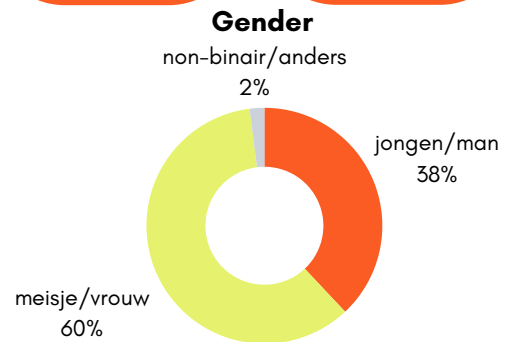
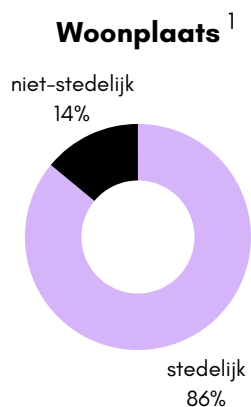
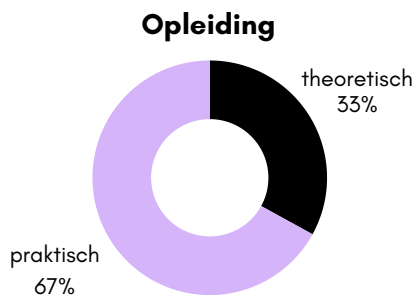
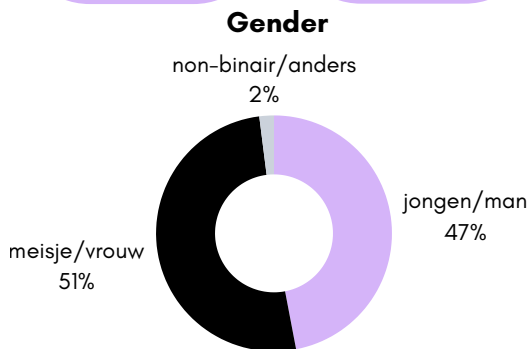

YoungXperts onderzoek

Erasmus Universiteit Rotterdam, Healthy Start Convergence

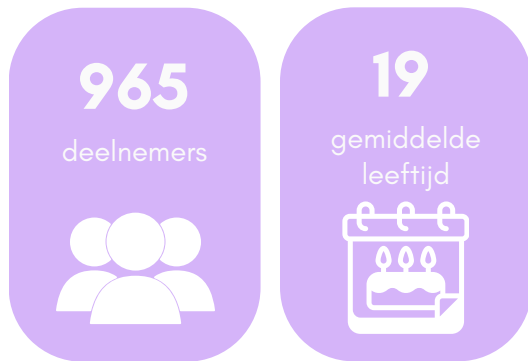
Jongeren van 12 tot 29 jaar hebben met ons meegedacht over polarisatie. Soms met een **vragenlijst**, waarbij het mogelijk is om in korte tijd veel jongeren te bereiken, en soms met **brainstormsessies**, waarmee we beter jongeren van diverse achtergronden kunnen bereiken en door kunnen vragen. Hier geven we een samenvatting van welke jongeren meededen:

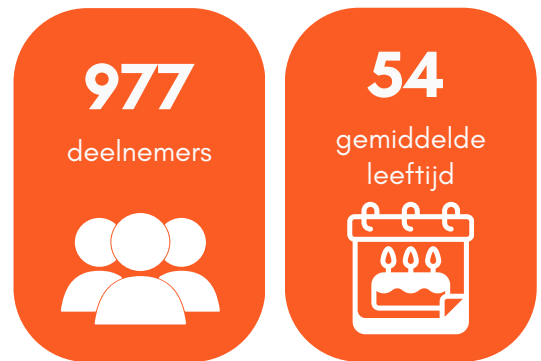
¹ Volgens de maatstaf voor Stedelijkheid van het CBS

Jongeren van 16 tot 21 jaar vulden een vragenlijst in van het Hot Politics Lab over hoe zij denken over politiek en democratie. We vergeleken hun antwoorden met die van **volwassenen**. Hier geven we een samenvatting van de deelnemers:

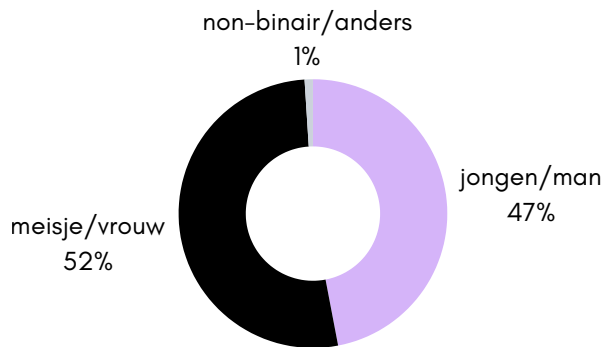
**Jongeren
mei-juni 2024**

**Volwassenen
december 2023**

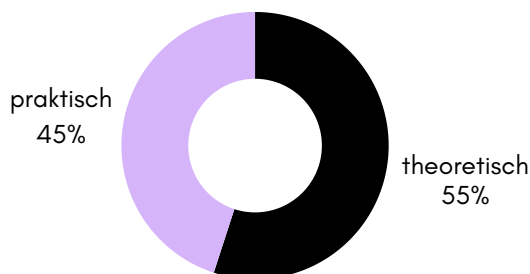
Gender

Gender

Opleiding

Opleiding

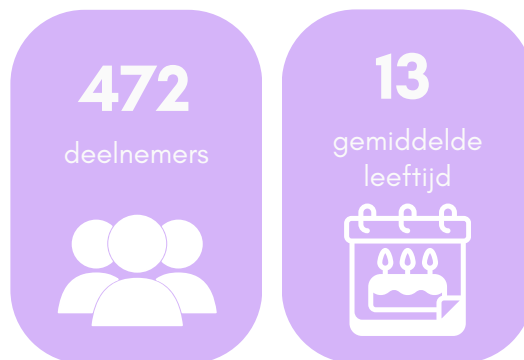

Media Minds onderzoek

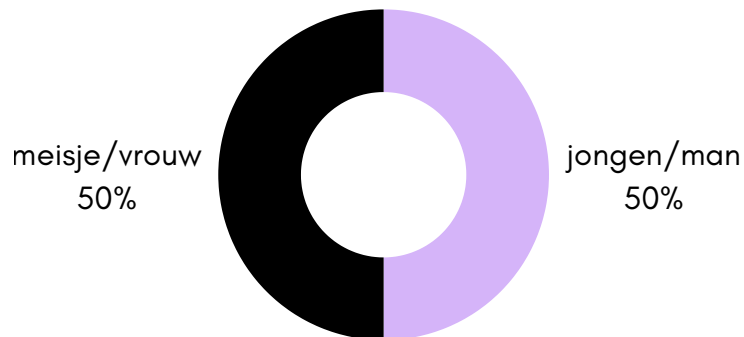
Universiteit van Amsterdam, Universiteit Leiden

Bij het Media Minds panel vulden jongeren van 10 tot 16 jaar en hun ouders vragenlijsten in over hun mediagebruik: welke platforms gebruiken ze, welke content komen ze tegen, en hoe hangt dat samen met hun overtuigingen? Hier geven we een samenvatting van welke jongeren meededen:

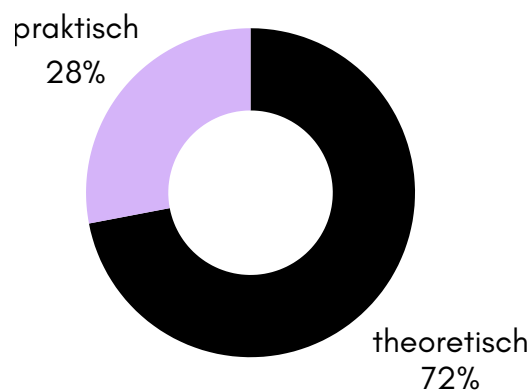
Vragenlijst 2025

Gender

Opleiding

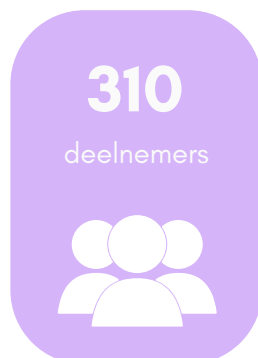
Urban Rotterdam Project

Erasmus Universiteit Rotterdam

Het Urban Rotterdam project is een meerjarig project dat in april 2020 werd opgezet. In dit project onderzoeken we de leefwereld van jongeren. In dit rapport gebruiken we de gegevens van het meetmoment uit 2024. Hier geven we een samenvatting van welke jongeren van 11 tot 24 jaar meededen:

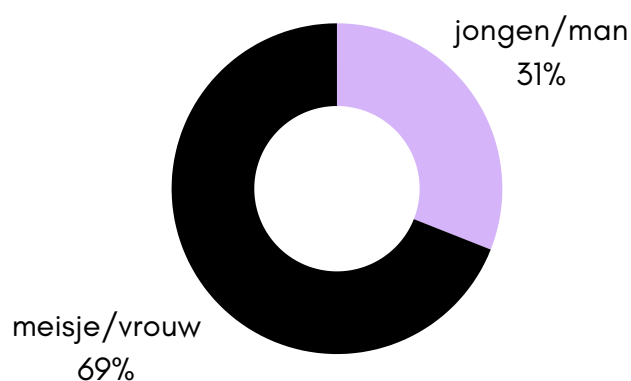
Vragenlijst 2024

571
deelnemers

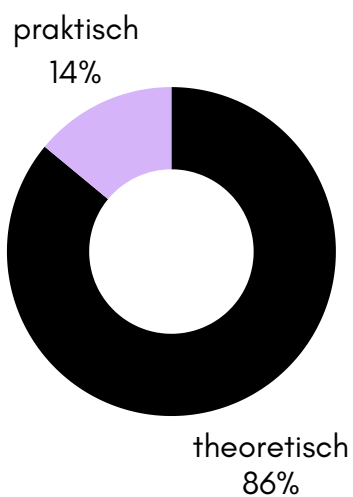

86%
volledig
ingevuld

Gender

Opleiding

In 2019 startte STAD met het SLIMPACT programma. Elke maand werken de jonge stagiairs van STAD oplossingen voor een maatschappelijk probleem uit tot creatieve, innovatieve producten. Behalve creatief, innovatief en koploper op het gebied van nieuwe media, zijn jongeren dé enige echte expert op het gebied van jongeren zelf. SLIMPACT is de perfecte tool om voor top-down geformuleerde vraagstukken bottom-up oplossingen aan te dragen. Het zorgt voor vernieuwende inzichten en innovatieve producten waar organisaties en overheden zelf vaak niet op komen.

In oktober 2025 werkten de stagiairs aan het thema polarisatie—we presenteren de producten van de stagiairs in het rapport. Meer weten? Neem contact op met Matthijs van der Hoorn (matthijsestad-leiden.nl; 06 28 49 20 14).

Wat is polarisatie volgens jongeren?

Jongeren vinden meningsverschillen niet problematisch—
maar hoe we daar soms mee omgaan wel.

Definitie en gevolgen van polarisatie

Wat bedoelen we eigenlijk als we het hebben over polarisatie? Het woord duikt overal op— van politiek debat tot filmpjes op social media—maar betekent het voor iedereen wel hetzelfde? Ook wetenschappers kijken naar verschillende aspecten van polarisatie. Het gaat vaak over grote meningsverschillen over maatschappelijke onderwerpen, of over negatieve gevoelens over groepen met een andere mening. Maar dat is vooral een ‘volwassen’ blik. Wij wilden daarom weten: hoe kijken jongeren zelf naar polarisatie? Is het voor hen een probleem? Wat betekent polarisatie voor hen in het dagelijks leven?

Uit onze brainstormsessies blijkt dat jongeren meningsverschillen niet per se problematisch vinden— maar hoe we daar mee omgaan wel. Jongeren vinden het een probleem als mensen geen respect tonen voor andere meningen, als ze niet naar andere meningen (willen) luisteren en als ze die niet (willen) begrijpen. Jongeren vinden het ook een probleem dat mensen daardoor hun mening niet meer durven te delen. Hierdoor ontstaan volgens hen namelijk “eilandjes” en “wij-zij denken”. Dit resulteert volgens jongeren in een negatieve spiraal van onbegrip, vijandigheid en conflict, een gevoel van onbegrepen zijn en een gefragmenteerde samenleving waarin samenwerken lastig is.

Polarisatie is voor jongeren vooral zichtbaar in politiek (activisme), op school en online. Welke onderwerpen door jongeren als gepolariseerd (of: gevoelig) worden ervaren, verandert snel. Verschillende onderwerpen kunnen als gepolariseerd worden ervaren, afhankelijk van actualiteit (vaccinaties waren bijvoorbeeld een gepolariseerd onderwerp tijdens de COVID19 pandemie), persoonlijke ervaring (bijvoorbeeld door discussies thuis aan de keukentafel) en verharding (of afwezigheid) van het debat over een onderwerp. Wel is er enige consensus onder jongeren dat politiek en politiek actuele thema's (zoals migratie en Palestina-Israël) gepolariseerde onderwerpen zijn, evenals gender gerelateerde onderwerpen (zoals LHBTIQ+ en genderrollen).

INTERVIEW

Frederiek Nabben, creatief directeur van Stichting TIMEOUT.

Jongeren vinden dat we anders moeten omgaan met meningsverschillen: meer luisteren, doorvragen, niet oordelen. Maar dat is niet altijd makkelijk. Hoe kan theater ons helpen?

Theater heeft van zichzelf een ongeschreven regel: de vierde wand. Op het podium spelen acteurs en publiek kijkt. Dus je kijkt, je luistert, je laat eigenlijk iemand uitspreken zonder te interveniëren. In onze interactieve voorstellingen maken we gebruik van deze regel: studenten en jongvolwassenen luisteren eerst aandachtig, voordat ze zelf in gesprek gaan. Theater creëert misschien wel ironisch genoeg, door een ongeschreven regel, een veilige ruimte om écht te luisteren, om door te vragen en om meningsverschillen te ervaren. Misschien leidt dat wel tot het minder gauw hebben van een oordeel.

Jullie maken in voorstellingen gebruik van recorded delivery. Wat is dat?

Recorded delivery is luisteren pur sang. Het verhaal van iemand wordt letterlijk door een acteur doorverteld via oortjes. Je weet dat het iemand anders is die vertelt; je kunt niet onderbreken of corrigeren. Dat dwingt tot intensief luisteren. Omdat je niet kunt interrumpen, ontstaat er misschien wel meer begrip en verschuift je oordeel misschien wel. Heel anders dan in een live gesprek waar je direct zou reageren.

Hoe gaan jullie de komende periode verder met dit project?

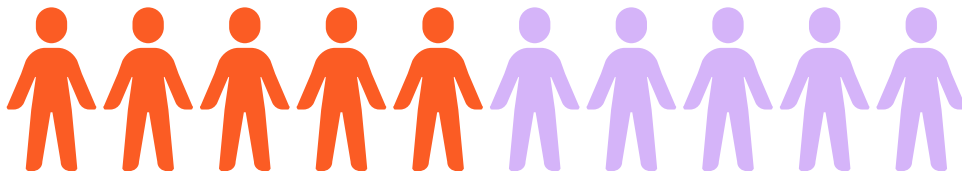
We willen met partners onderzoeken: Wat gebeurt er bij het publiek? Luister je beter of ontstaat er meer begrip door deze theatervorm? Wat gebeurt er in het hoofd van degene die het verhaal via oortjes van een ander vertelt? En wat als dat geen acteur is, maar een andere jongvolwassene? De take actions (tof!) van jongeren in dit rapport kunnen we meenemen in vervolg van het project en tegelijk kennis delen over wat jongeren weten over onze democratische rechtsstaat.

Zorgen over polarisatie

Jongeren hebben dus ideeën over wat polarisatie is en welke negatieve gevolgen het kan hebben voor onze samenleving. Maar maken ze zich hier ook echt zorgen over?

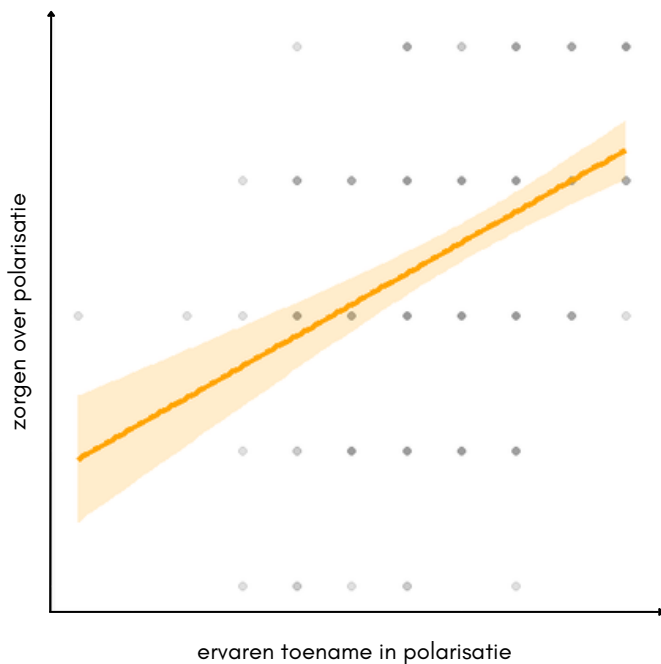
De helft van de jongeren maakt zich zorgen over polarisatie

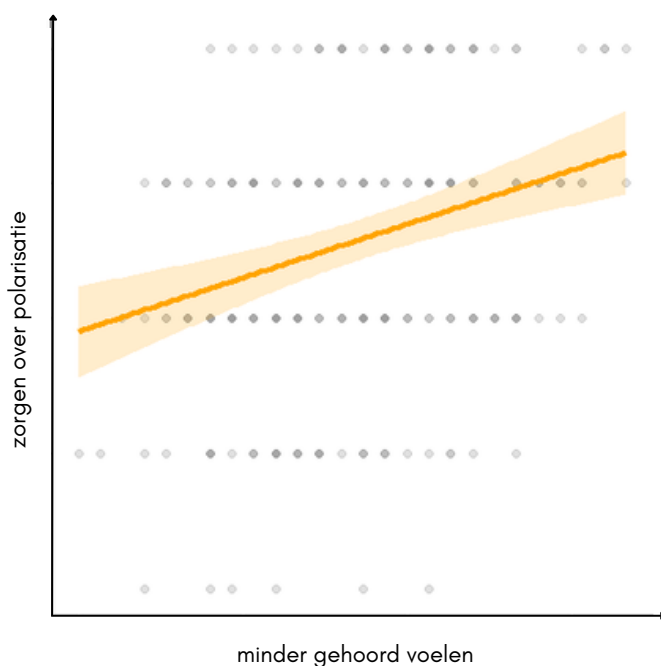
Dat blijkt uit ons vragenlijstonderzoek. Oudere deelnemers en meisjes maken zich gemiddeld meer zorgen over polarisatie.

Uit ons vragenlijstonderzoek blijkt ook dat jongeren die de laatste tijd een sterkere toename in polarisatie ervaren (d.w.z. een toename in meningsverschillen en negatieve gevoelens) zich meer zorgen maken over polarisatie. Jongeren die zich minder gehoord voelen in de samenleving (d.w.z. het gevoel hebben dat er niemand naar hun stem luistert) maken zich ook meer zorgen over polarisatie:

Jongeren maken zich meer zorgen over polarisatie als ze ook een sterkere toename in polarisatie ervaren²

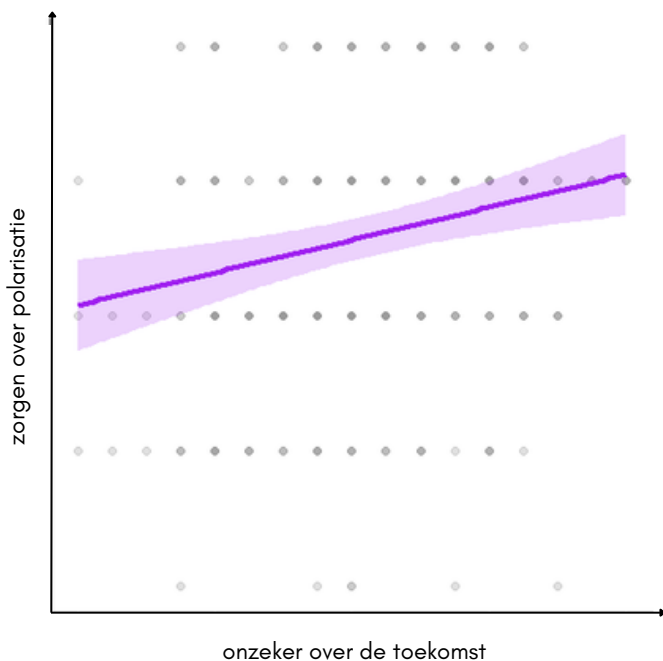
Jongeren maken zich meer zorgen over polarisatie als ze zich minder gehoord voelen²

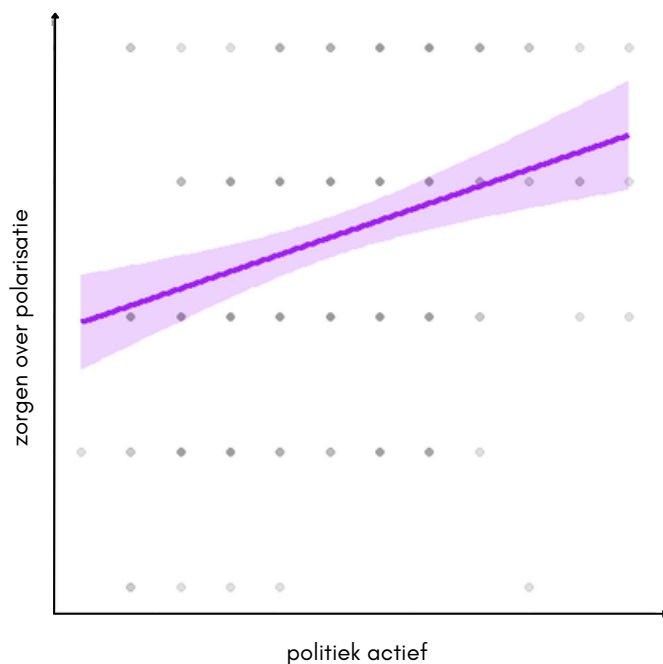
² Gecorrigeerd voor leeftijd, gender en opleiding

Uit ons vragenlijstonderzoek blijkt verder dat jongeren die zich meer zorgen maken over polarisatie zich ook onzekerder voelen over de toekomst. Tegelijkertijd zijn jongeren die zich meer zorgen maken over polarisatie ook meer politiek actief: ze willen bijvoorbeeld vaker stemmen en lid zijn van een politieke partij, maar willen ook een petitie ondertekenen en meedoen aan een protest:

Jongeren die zich meer zorgen maken over polarisatie voelen zich onzekerder over de toekomst²

Jongeren die zich meer zorgen maken over polarisatie zijn meer politiek actief²

² Gecorrigeerd voor leeftijd, gender en opleiding

Conclusie

Dus: polarisatie—en dan vooral de manier waarop we omgaan met meningsverschillen—is een belangrijk onderwerp voor jongeren. Jongeren die zich zorgen maken over polarisatie voelen zich minder gehoord en maken zich meer zorgen over de toekomst, maar ze zijn óók meer politiek betrokken.

Verder lezen?

Hoe ervaren jongeren polarisatie?

Ervaren meningsverschillen en negatieve gevoelens

Sommige jongeren maken zich dus zorgen over polarisatie. Uit ons vragenlijstonderzoek blijkt dat jongeren ook (een toename) in ideologische en affectieve polarisatie ervaren: ze denken dat meningsverschillen groot zijn en groter worden, en dat negatieve gevoelens over mensen met een andere mening er zijn en sterker worden.

9 op de 10 jongeren denkt dat de meningsverschillen tussen groepen mensen in Nederland groot zijn

8 op de 10 jongeren is het (helemaal) eens dat mensen in Nederland steeds meer van mening verschillen

6 op de 10 jongeren denkt dat mensen in Nederland zich negatief voelen over mensen met een andere mening

8 op de 10 jongeren is het (helemaal) eens dat mensen in Nederland steeds negatiever denken over mensen met een andere mening

Over de meeste onderwerpen verschillen jongeren weliswaar van mening, maar zien we geen duidelijke tegenpolen. We zien dus vooral diversiteit in meningen.

Diverse meningen

De meeste jongeren ervaren dus (toenemende) polarisatie. In ons eigen vragenlijstonderzoek zien we vooral diversiteit in meningen. We legden jongeren 10 stellingen voor over uiteenlopende onderwerpen, zoals gender, migratie, klimaat en racisme:

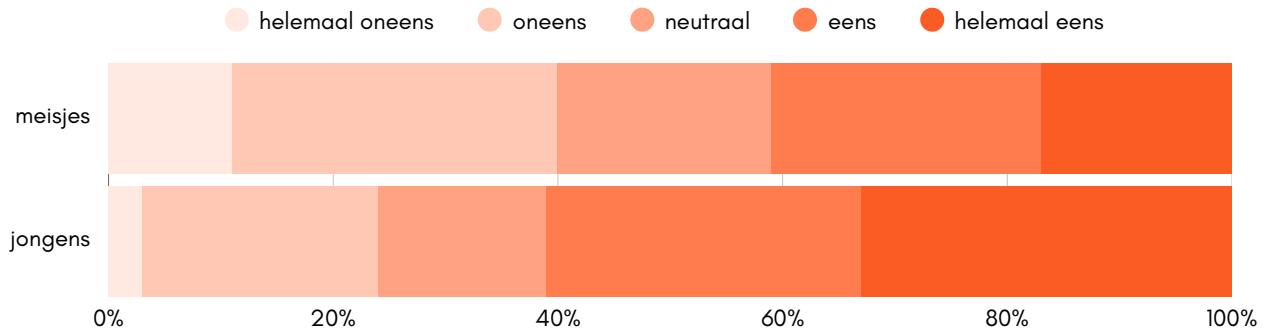
- Er zijn maar twee genders: man en vrouw
- Mannen zijn betere leiders dan vrouwen
- Er moet een asielstop komen: Nederland moet stoppen met het opnemen van vluchtelingen
- De Nederlandse overheid moet (veel) meer doen om klimaatverandering te stoppen
- Er moeten strengere regels komen zodat boerenbedrijven minder stikstof uitstoten
- Vaccinaties moeten verplicht worden gemaakt
- Zwarte piet is racistisch
- Religieuze feestdagen moeten voor meer geloven worden ingevoerd
- Israël moet zich terugtrekken uit de Gazastrook
- Social media moet verboden worden voor jongeren onder de 15 jaar

Over de meeste onderwerpen verschillen jongeren weliswaar van mening, maar zien we *geen* duidelijke tegenpolen: sommige jongeren zijn het helemaal eens, andere jongeren zijn het helemaal oneens, en weer andere jongeren zitten daar ergens tussenin. We zien dus meer diversiteit in meningen dan polarisatie in meningen onder jongeren.

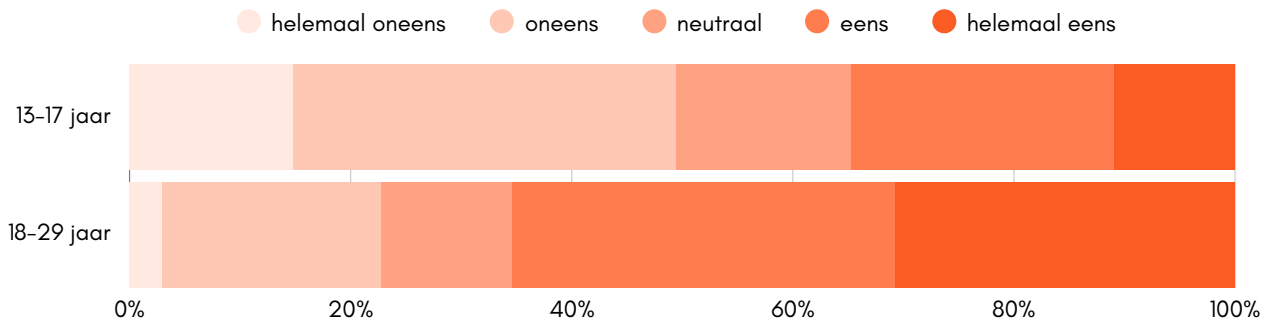
Er zijn twee uitzonderingen: de meningen over gender en een leeftijdsgrens voor social media zijn enigszins gepolariseerd onder deelnemers van ons onderzoek. Dat lijkt te komen door verschillen tussen groepen jongeren. Dus: jongens zijn het vaker (dan meisjes) eens dat er maar twee genders zijn. En meerderjarigen zijn het vaker (dan minderjarigen) eens dat social media verboden moet worden voor jongeren onder de 15 jaar. Maar, zelfs bij deze wat meer gepolariseerde onderwerpen zijn er óók jongeren met een neutrale mening.

Meningen over gender en een leeftijdsgrens voor social media zijn enigszins gepolariseerd: jongens (versus meisjes) en meerderjarigen (versus minderjarigen) denken hier anders over

Stelling: er zijn maar 2 genders, man en vrouw

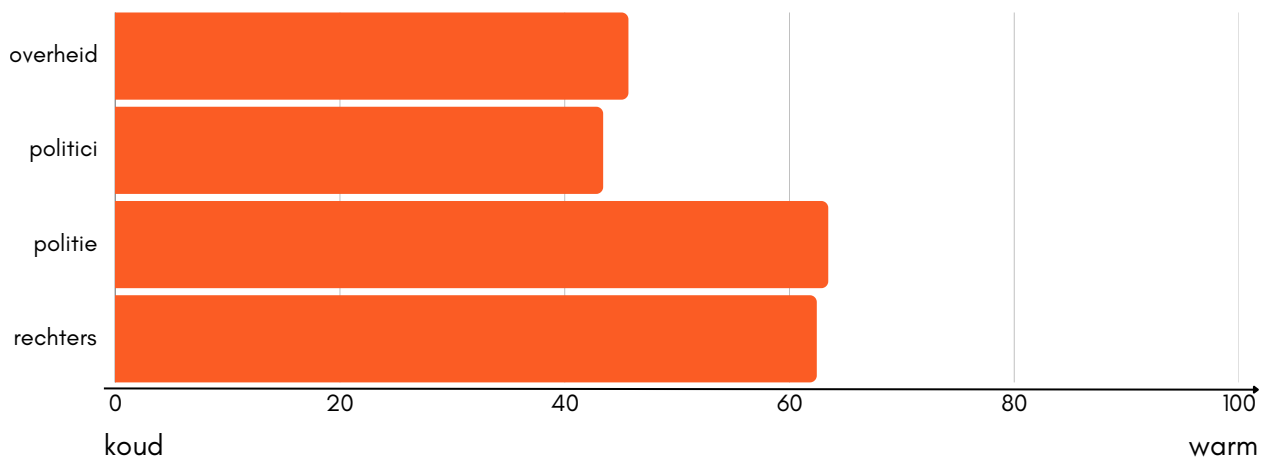
Stelling: social media moet verboden worden voor jongeren onder de 15 jaar

Negatieve gevoelens over de overheid

Jongerenwerkers maken zich zorgen dat jongeren zich vooral steeds negatiever voelen over de overheid, meer dan over andere sociale groepen [9]. Uit ons vragenlijstonderzoek blijkt inderdaad dat jongeren zich gemiddeld relatief koud voelen over de overheid en politici. Koudere gevoelens hangen samen met minder vertrouwen: dus, jongeren die zich kouder voelen tegenover politici vertrouwen hen ook minder.

Hoe koud of warm jongeren zich voelen over de overheid

Zijn jongeren meer gepolariseerd dan volwassenen?

Er zijn zorgen dat jongeren vatbaarder zijn voor polarisatie dan volwassenen (zie Box 1). Maar zijn zij echt meer gepolariseerd? In ons vragenlijstonderzoek vroegen we jongeren én volwassenen om aan te geven hoe warm of koud ze zich voelen over vijf Nederlandse politieke partijen. Hoe meer onderscheid mensen maken tussen deze partijen, hoe sterker hun affectieve polarisatie.

De meeste jongeren maken onderscheid tussen partijen: ze voelen zich warm over de ene partij (bijvoorbeeld PVV) en juist koud over de andere (bijvoorbeeld GroenLinks-PvdA). Jongeren met een meer extreme politieke ideologie maken een sterker emotioneel onderscheid. Maar: jongeren maken dat onderscheid niet sterker dan volwassenen—misschien zelfs minder [19-20]:

Jongeren (paars) zijn niet sterker affectief gepolariseerd dan volwassenen (geel)

Deze figuur laat de spreiding zien van affectieve polarisatie onder Nederlandse jongeren (paars) en volwassenen (geel). Mensen met een hogere affectieve polarisatie score maken sterker emotioneel onderscheid tussen verschillende politieke partijen. De zwarte lijnen laten zien dat jongeren eerder lager dan hoger scores op affectieve polarisatie dan volwassenen.

BOX 1 | Zijn jongeren vatbaarder voor polarisatie?

Jongeren maken, net als volwassenen, sterker onderscheid tussen sociale groepen dan kinderen. Ze zijn bijvoorbeeld eerder bereid om iets te geven aan of vertrouwen te stellen in vrienden dan in onbekenden [11-12]. Deze overgang van 'delen met iedereen' naar 'delen met mensen dichtbij' is een normaal onderdeel van de ontwikkeling naar volwassenheid en helpt jongeren zich verbonden te voelen met de mensen die voor hen belangrijk zijn.

Jongeren zijn ook actief bezig met hun identiteit. Ze onderzoeken wie ze zijn, wat ze belangrijk vinden en bij welke groepen ze passen [13-14]. Jongeren nemen vaak sterkere standpunten in, juist om te ontdekken wat wel en niet bij hen hoort [15-16].

Deze twee processen samen kunnen jongeren vatbaarder maken voor wij-zij denken. Tegelijk biedt dit ook kansen: als jongeren in een veilige en ondersteunende omgeving verschillende perspectieven kunnen verkennen, kan dezelfde gevoeligheid juist leiden tot meer empathie, verbondenheid en samenwerking [17-18].

Conclusie

Jongeren ervaren dat meningsverschillen groot zijn en de laatste tijd groter worden. Ze ervaren ook dat negatieve gevoelens over mensen met een andere mening er zijn en de laatste tijd sterker worden. We zien inderdaad dat jongeren diverse meningen hebben en dat bepaalde groepen jongeren (bijv. jongens en meisjes) over sommige onderwerpen gepolariseerd zijn. Maar meestal zijn er niet slechts twee 'tegenpolen': er zijn ook jongeren met een neutrale mening. Jongeren zijn niet méér gepolariseerd dan volwassenen.

Verder lezen?

TAKE ACTIONS: VAN VERSCHILLEN NAAR OVEREENKOMSTEN

Dit zijn de oplossingen die jongeren bedachten tijdens onze brainstormsessies.

IEDEREEN:

- Activiteiten organiseren en bezoeken om verschillende mensen te ontmoeten, bijvoorbeeld:
 - cultuurfeest in het buurthuis om te leren over diverse culturen
 - een creatieve of sportieve activiteit (zoals een spelletjesavond/kooklessen) om diverse mensen samen iets leuks mee te laten maken en te zien dat we ook veel gemeen hebben
- Een serie maken over een diverse vriendengroep en hoe die omgaat met meningsverschillen
- Hardnekkige stigma's weerleggen: *"Polarisatie ontstaat rondom gevoelige onderwerpen, zoals opleidingsniveau en gendergelijkheid, maar die onderwerpen zouden niet gevoelig moeten zijn"*
- Beter naar elkaar omkijken: *"Mentale weerbaarheid begint met weer beter voor elkaar zorgen"*

OVERHEID EN POLITIEK:

- Factchecken (en zo nodig corrigeren) wat politieke partijen zeggen in de Tweede Kamer en op social media, zodat onjuiste en polariserende informatie minder verspreid wordt
- Politici zouden niet moeten focussen op één probleem en daarmee doen alsof alles daarom draait, maar ook aandacht moeten besteden aan andere problemen
- Alle politieke partijen zouden verplicht intern democratisch moeten zijn

SCHOLEN:

- Meer en betere lessen over diversiteit in achtergronden en overtuigingen
- Meer en betere lessen over politiek, bijvoorbeeld:
 - Hoe werkt de politiek?
 - Welke moties worden er momenteel besproken in de politiek?

STAD KUNSTWERK: DE ONZICHTBARE MUUR

Het stageteam van STAD Leiden maakte een reizend kunstwerk: De Onzichtbare Muur. Hiermee wilden ze laten zien dat je, ondanks je politieke standpunt, altijd andere overeenkomsten met mensen hebt.

Het kunstwerk reisde rond en stond op het Centraal Station, First Time Voters en Rijksmuseum van Oudheden. Op de muur hing een stelling (bijvoorbeeld "Abortus is mensenrecht") waar je het mee eens of oneens kon zijn. Daarna kon je op een kaartje je oogkleur, hobby, favoriete seizoen, lievelingseten en favoriete kleur opschrijven. Met een spijker hamerde je je kaartje bij "eens" of "oneens". Vervolgens zocht je iemand aan de andere kant die iets gemeen had met jou, zoals bijvoorbeeld de zelfde hobby. Met een stukje wol trok je een draad die je aan het andere kaartje vast maakte. Zo zie je dat je politieke standpunt een potentieel leuk gesprek niet hoeft te verpesten en dat je ook samen andere leuke dingen kan doen.

EXPOSITIE: EEN LIJN DIE VERBINDT

Het stageteam van STAD Delft organiseerde een expositie om te laten zien dat mensen, ondanks verschillen, altijd iets delen. In de expositie stonden thema's centraal die bijna iedereen wel herkent: vrouwenrechten, migratie, de woningcrisis, klimaat, technologie en privacy, veiligheid en vertrouwen in de politiek.

Aan de muur hingen portretten van verschillende mensen, met daarbij korte verhalen over hoe zij in het leven staan. Langs alle foto's liep een dunne rode draad van wol die alles met elkaar verbond. Aan die lijn hingen kleine kaartjes met overeenkomsten tussen de geportretteerden, soms heel duidelijk of juist verrassend. Zo werd op een simpele maar mooie manier zichtbaar dat mensen vaak meer met elkaar delen dan ze zelf denken.

(De)polarisatie op social media

Social media is voor jongeren meer dan een plek van polarisatie: voor de meeste jongeren is het een plek waar ze in aanraking komen met verschillende nieuwe meningen.

Social media heeft twee kanten

8 op de 10 jongeren is het (helemaal) eens dat er steeds meer harde en extreme meningen op social media zijn

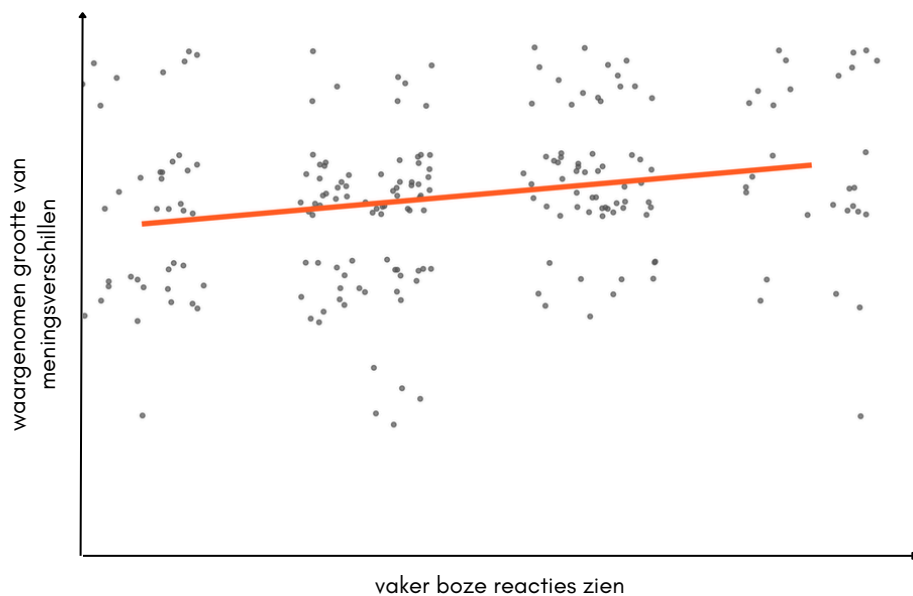
Dat blijkt uit ons vragenlijstonderzoek. Uit onze brainstormsessies blijkt dat jongeren content polariserend vinden wanneer in negatieve bewoordingen (zoals “dom rechts”, “zuur links”) meningsverschillen tussen groepen worden benadrukt of onderstreept. De andere groep en diens mening wordt dan versimpeld en negatief gelabeld. Ook vinden jongeren content polariserend wanneer meningen worden gepresenteerd als ongenueanceerde feiten (bijvoorbeeld “dit is...” in plaats van “ik vind...”). Polariserende content roept dus niet op tot gesprek, maar tot conflict. Of content wordt gezien als polariserend hangt tot slot ook samen met het account dat deze content plaatst: volgens jongeren geven eerdere posts van een account namelijk informatie over de achterliggende bedoeling van de content.

Maar social media is voor jongeren meer dan een plek van polarisatie, zo blijkt uit de brainstormsessies: voor de meeste jongeren is social media een plek waar ze in aanraking komen met veel verschillende nieuwe meningen, die ze anders niet altijd tegen zouden komen. Veel jongeren ervaren dus niet dat ze in een fuik of filterbubbel zitten. Opvallend is dat het zien van al deze verschillende meningen niet per se verbinding lijkt te bevorderen: jongeren gaven in brainstormsessies aan dat ze meningen vooral doorsturen naar vrienden om te laten merken dat ze die fascinerend of gek vinden.

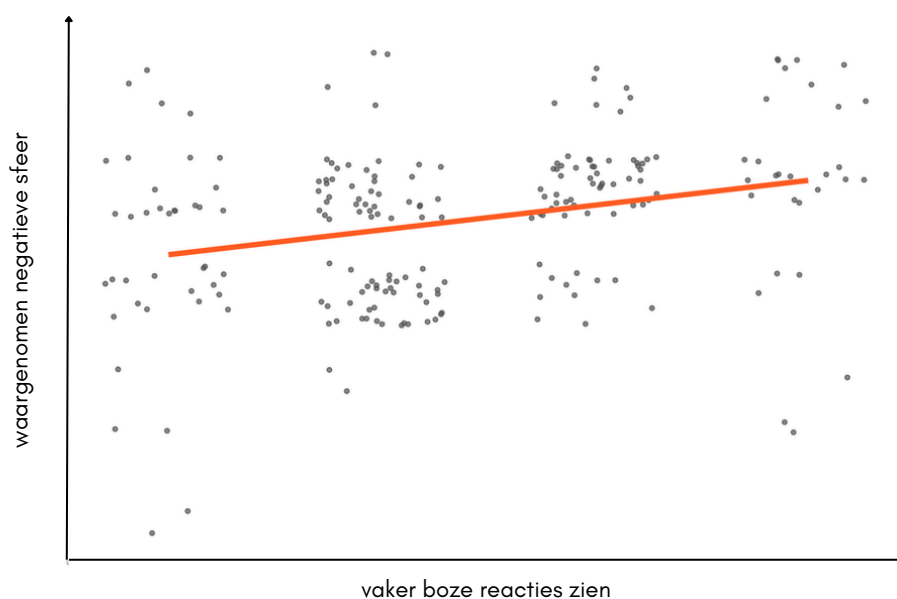

Jongeren komen op social media vooral in aanraking met al deze meningen door het lezen en doorsturen van comments. Uit ons vragenlijstonderzoek blijkt dat jongeren die vaker boze comments lezen denken dat meningsverschillen groter zijn en dat mensen negatiever denken over mensen met een andere mening. Toch is social media zeker niet de enige factor: bijvoorbeeld, ook jongeren van ouders die meer polarisatie ervaren, ervaren zelf meer polarisatie.

Jongeren die vaker boze comments lezen denken dat meningsverschillen groter zijn

Jongeren die vaker boze comments lezen denken dat mensen negatiever denken over mensen met een andere mening

De manosphere

Een recente zorg is dat jongeren via social media in contact komen met de manosphere, bijvoorbeeld door influencers zoals Andrew Tate. Kenmerkend voor de manosphere is, onder andere, een vijandige houding tegenover vrouwen en feminisme.

4 op de 10 jongeren ziet soms tot vaak manosphere content op social media

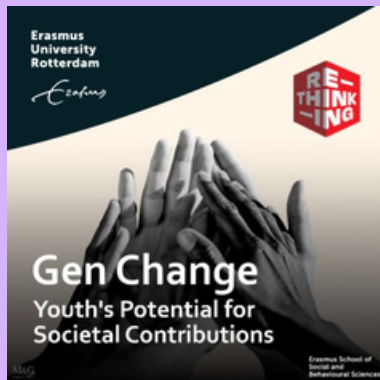
Dat blijkt uit ons vragenlijstonderzoek, waarin we jongeren vroegen hoe vaak zij posts van influencers zien over mannelijkheid, discipline, doorzettingsvermogen, motivatie, dating en/of financiën. Jongens zien dit soort content iets vaker (43%) dan meisjes (35%). Jongeren die meer tijd per dag op TikTok of Instagram zitten, zien vaker manosphere content. Niet elk social media platform is hetzelfde: bijvoorbeeld, jongeren die langer op YouTube zitten zien niet vaker manosphere content.

In Hoofdstuk 3 zagen we al dat jongens en meisjes verschillen van mening over gender(rollen). Er zijn maatschappelijke zorgen over de invloed van de manosphere op genderopvattingen van vooral jongens. Uit ons vragenlijstonderzoek blijkt dat jongeren (zowel jongens als meisjes) die meer manosphere content zien inderdaad traditionelere genderopvattingen hebben. Ze vinden bijvoorbeeld dat mannen geschikter zijn als leider dan vrouwen. Het is dus mogelijk dat deze manosphere content hun mening beïnvloedt. Maar: het is ook mogelijk dat jongeren met traditionelere genderopvattingen meer manosphere content opzoeken.

Conclusie

Dus: jongeren zien (een toename in) extreme en harde meningen op social media, waaronder manosphere content. Deze content versterkt hun perceptie van polarisatie in de samenleving en hangt samen met hun eigen mening. Toch vinden jongeren het ook positief dat ze op social media met allerlei verschillende, nieuwe meningen in aanraking komen.

Verder ontdekken?

Filterbubbel project:

educatieve app voor gebruik in het secundair onderwijs

Universiteit Utrecht

LEFgozers:

online cursus waarin je leert in gesprek te gaan met jongens over mannelijkheid

Rutgers

TAKE ACTIONS: SOCIAL MEDIA DEPOLARISEREN

Dit zijn de oplossingen die jongeren bedachten tijdens onze brainstormsessies.

JONGEREN:

- Schermtijd beperken
- Actief verschillende perspectieven opzoeken, bijvoorbeeld:
 - een groepschat op Discord maken om standpunten uit te wisselen
 - een social media account maken of volgen dat perspectieven van diverse jongeren deelt
- Verantwoordelijkheid nemen voor je eigen online gedrag, bijvoorbeeld:
 - geen anoniem account hebben
 - geen gebruik maken van filters en bewerkingen voor je posts
 - goed nadenken over wat je wel (en niet) post
 - niet ingaan op ragebait (content die bedoeld is om woede of verontwaardiging op te wekken en mensen uit elkaar te drijven)

OVERHEID EN BEDRIJVEN:

- Social media platforms aanpassen, bijvoorbeeld:
 - algoritmes aanpassen, verbreden, begrenzen, of zelfs verwijderen
 - geen filters aanbieden
- Regelgeving en moderatie verbeteren, bijvoorbeeld:
 - ruimte voor AI beperken door AI gegenereerde posts te verwijderen of markeren
 - nepnieuws en haatdragende content beter identificeren en verwijderen
- Terughoudend zijn met leeftijdsgrenzen voor social media: sommige jongeren vinden dit een belangrijke oplossing (mits er onderscheid wordt gemaakt tussen platforms), maar andere jongeren vinden vrije keuze belangrijker en vinden het oneerlijk om dit te beslissen over jongere jongeren

ouders en scholen:

- Meer ouderlijke betrokkenheid op social media gebruik, vooral door in gesprek te gaan en te begrijpen wat er speelt (en niet meteen door te straffen)
- Voorlichting over social media gebruik, al op de basisschool

Leren omgaan met meningsverschillen

Eenzijds vinden jongeren dat meningen gedeeld mogen en moeten worden: ze waarderen eerlijkheid, vinden dat het bijdraagt aan begrip en dat belangrijk is voor de democratie. Anderzijds vinden jongeren dat je soms je mening voor je moet houden of anders moet verwoorden: er zijn risico's voor jezelf, de ander en sociale relaties

Interesse in de mening van een ander

In Hoofdstuk 2 zagen we al dat jongeren meningsverschillen niet per se een probleem vinden—maar hoe we daar soms mee omgaan wel. Hoe gaan jongeren dan om met de mening van een ander, en wat zouden ze misschien anders willen?

Uit onze brainstormsessies blijkt dat de meeste jongeren geïnteresseerd zijn in de mening van anderen, want een situatie heeft altijd meerdere kanten. Wel is deze interesse er vooral voor de mening van bekenden, en mits het leidt tot een gesprek (en niet tot een debat) en bijdraagt aan begrip (en niet aan conflict of verwijdering).

Uit onze brainstormsessies blijkt ook dat jongeren verschillend denken over of je altijd je mening moet (kunnen) delen. Enerzijds vinden jongeren van wel, met verschillende redenen: ze waarderen eerlijkheid; vinden het belangrijk dat iedereen in een democratie zichzelf kan zijn; vinden het interessant om de ander beter te begrijpen; hopen dat mensen die onwetend zijn (bijvoorbeeld over discriminatie) zo meer te weten komen; vinden dat je een discussie verliest als je je mening niet geeft; of vinden het horen van andere (extreme) meningen gewoon gemakkelijk. Anderzijds vinden jongeren dat je je mening soms beter voor je kunt houden, ook met verschillende redenen: ze willen een ander niet kwetsen; ze willen ruzie of conflict vermijden; of ze zijn bang dat ze er “alleen voor staan” en de enige zijn met een bepaalde mening. Sommige jongeren hebben afgesproken met vrienden of familieleden om het niet meer over bepaalde onderwerpen te hebben, om conflict te vermijden. Sommige jongeren benadrukken ook dat je een discussie moet stoppen wanneer deze escaleert. Dus dat het belangrijk is om niet enkel te focussen op het winnen van een discussie, maar ook op het behouden van de sfeer. Zoals één jongere zei: “Soms win je door je verlies te pakken”.

Dus, het lijkt erop dat jongeren het delen van meningen interessant vinden en belangrijk voor de democratie, maar dat ze zich ook realiseren dat het voor sociale relaties soms beter kan zijn om je mening voor je te houden.

Jongeren zijn dus best geïnteresseerd in de mening van anderen—ook wanneer ze het niet met hen eens zijn. Tegelijkertijd blijkt uit ons vragenlijstonderzoek dat de meerderheid van de jongeren zich niet zomaar laat overtuigen van een andere mening:

6 op de 10 jongeren is het ermee eens dat het belangrijk is om trouw te blijven aan je overtuigingen, zelfs als er bewijs tegen wordt ingebracht

BOX 2 | Je mening delen met anderen

Voor jongeren is het delen van persoonlijke en intieme informatie, gevoelens of gedachten met anderen belangrijk voor het aangaan en in stand houden van sociale relaties. Het speelt ook een rol in identiteitsontwikkeling: het past bij het ontdekken van wie je bent, wat je belangrijk vindt in het leven en wanneer en hoe je je stem wil laten horen over bepaalde onderwerpen. Daarnaast sluit het ook aan bij de fundamentele behoefte van jongeren om een bijdrage te leveren aan anderen en de maatschappij.

Toch blijkt uit ons vragenlijstonderzoek dat ongeveer een kwart van de jongeren diens gevoelens over de politiek (in ieder geval soms) verbergt.

In ons vragenlijstonderzoek vroegen wij jongeren ook naar hun mening over een aantal stellingen over maatschappelijke thema's, zoals stemrecht, migratie en klimaatverandering. Vervolgens vroegen we jongeren of ze bereid waren om hun mening (met hun naam erbij) openbaar te maken op de website van de Erasmus Universiteit Rotterdam. Maar 22% van de jongeren koos ervoor om dat voor elke stelling te doen. En 34% van de jongeren koos ervoor om dat bij geen enkele stelling te doen. Bij de overige jongeren was de keuze tussen wel of niet openbaar delen van hun mening afhankelijk van de stelling.

Dus: delen met anderen is belangrijk voor jongeren, maar jongeren zijn óók voorzichtig met het openbaar maken van hun mening over maatschappelijke of politieke onderwerpen.

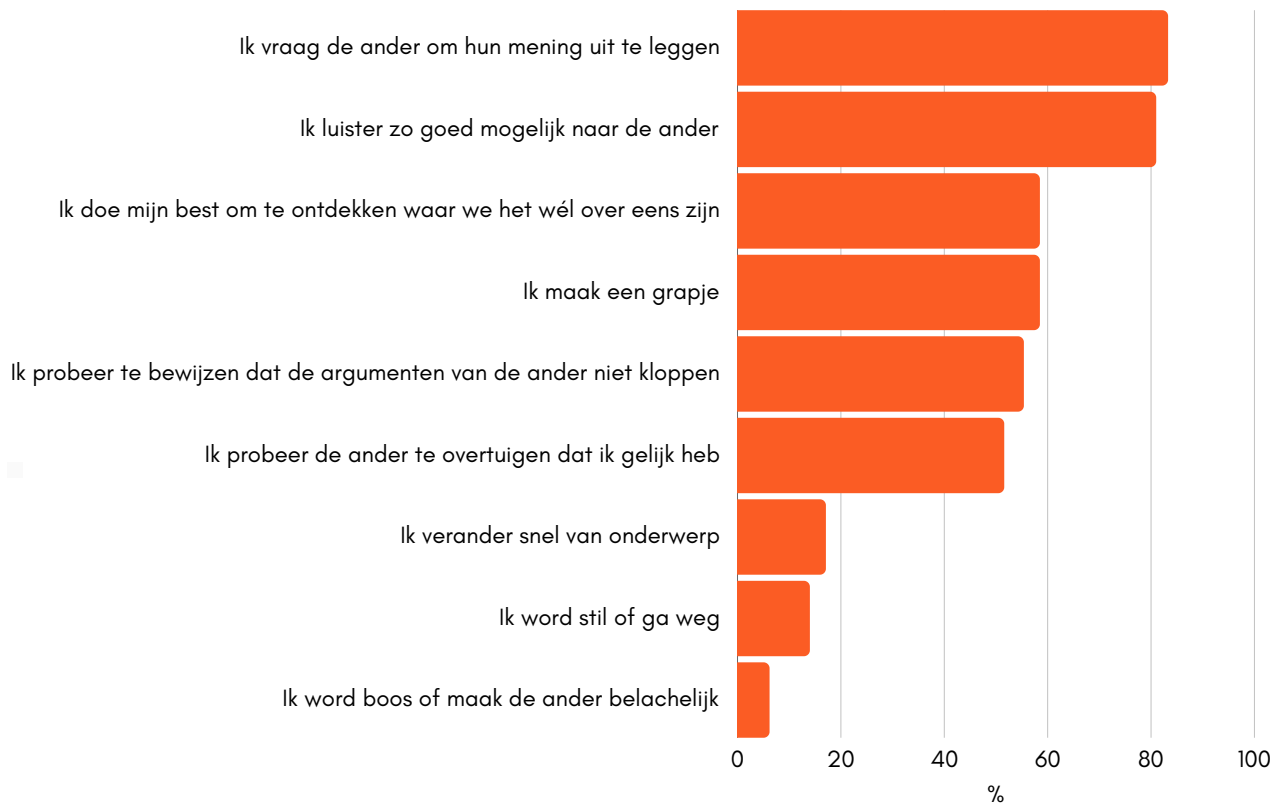
Omgangsvormen

Uit onze brainstormsessies blijkt dat jongeren het belangrijk vinden dat omgangsvormen verbeterd worden. Ze geven daarom aan dat ze het belangrijk vinden dat er meer over meningen en gevoelige onderwerpen gepraat wordt in de klas.

Maar hoe gaan jongeren zelf meestal met meningsverschillen om? Jongeren in ons vragenlijstonderzoek gebruiken verschillende strategieën. Ze proberen vooral de ander beter te begrijpen en raakvlakken te zoeken. Verder gebruiken jongeren regelmatig humor of proberen ze de ander te overtuigen. Vermijdende of vijandige strategieën worden doorgaans weinig gebruikt, al is het natuurlijk mogelijk dat dit afhangt van het onderwerp, de gesprekspartner en andere factoren:

Jongeren gebruiken verschillende strategieën om met meningsverschillen om te gaan

BOX 3 | De rol van de docent: gevoelige onderwerpen in de klas

De rol van de docent

In gesprekken met zestien geschiedenisdocenten hoorden we dat discussies in de klas over migratie, politiek, oorlog en gender regelmatig leiden tot sterke reacties en uitgesproken standpunten. Veel docenten voelen een verantwoordelijkheid om deze gesprekken te begeleiden en voelen zich hier ook toe in staat. Toch vinden zij het zoeken naar de juiste balans lastig: wanneer draag je eigen perspectieven bij, wanneer neem je afstand, en hoe creëer je ruimte voor leerlingen om elkaar werkelijk te horen? Een deel van de docenten benoemt dat zij geneigd zijn tot zenden omdat zij bang zijn dat een open gesprek escaleert of te persoonlijk wordt.

Als het gesprek escaleert

Uit onderzoek onder 92 docenten die betrokken zijn bij burgerschapsonderwijs blijkt dat de helft van de docenten inderdaad ervaart dat discussies ontsporen omdat sommige leerlingen te emotioneel worden [21]. Docenten die wij spraken zien dat leerlingen elkaar dan uitlachen, elkaars perspectieven afdoen als onzin, of nauwelijks bereid zijn om naar alternatieve standpunten te luisteren. Volgens hen vraagt dit niet alleen om inhoudelijke begeleiding, maar ook om aandacht voor de sociaal-emotionele context waarin deze gesprekken plaatsvinden. Uit onderzoek blijkt inderdaad dat de meeste docenten het belangrijk vinden dat leerlingen hun emoties kunnen ervaren en daarover leren [21].

Wat docenten beter niet kunnen doen

Wat volgens docenten die wij spraken niet werkt, is het gesprek bagatelliseren, emoties onbesproken laten of te veel nadruk leggen op de eigen achtergrond en overtuigingen. Zulke reacties kunnen het wij-zij denken juist versterken.

Wat docenten wél kunnen doen

Docenten zien het contextualiseren van gevoelige thema's, het ondersteunen van emotieregulatie en het investeren in een goede relatie met leerlingen als cruciale basis. Daarnaast werkt het stellen van open vragen, het ophalen van ideeën uit de hele klas, het expliciet benoemen van waarden zoals respect, en het voeren van individuele gesprekken waar nodig. Het integreren van een leerlijn rond burgerschap en open dialoog wordt genoemd als structurele aanpak.

AAN HET WOORD

Ruth Frans, docent Maatschappijleer/Global Politics op Wolfert Tweetalig in Rotterdam

Jongeren vinden het belangrijk dat er ruimte is in de les om over gevoelige onderwerpen te praten, maar docenten vinden dat soms best lastig. Hoe pak jij dat aan?

Je kunt dat stapsgewijs opbouwen in een schooljaar. Bij de start probeer ik laagdrempelig een relatie op te bouwen. Ik merk zelf dat het voor het aansnijden van gevoelige onderwerpen belangrijk is dat klassenmanagement geen issue meer is, dus dat er wederzijds respect is tussen leerlingen en de docent. Wanneer je dan ook een relatie hebt opgebouwd met je klas, kun je heel veel bespreken. Je kunt dan ook beter inschatten hoe leerlingen kunnen reageren op elkaar. En dan merk ik dat leerlingen inderdaad een enorme behoefte hebben zulke gesprekken. Mijn leukste en beste lessen zijn eigenlijk de lessen waar we de meest gevoelige thema's aan de orde stellen.

Hoe start je zo'n gesprek?

Wij organiseren vaak debatten. Dan probeer ik leerlingen zo in te delen dat ze een mening moeten verdedigen die niet hun eigen mening is. Soms voel je in zulke lessen op een gegeven moment dat de sfeer zo is dat je uit de debatsetting kunt stappen. Ik vraag iedereen dan weer op z'n plaats te gaan zitten en ga in gesprek over het onderwerp: "Hoe sta je hier eigenlijk zelf in?" Of we doen over de streep. Of iedereen stopt anoniem een briefje in een doos met diens mening en die bespreken we samen. Zo probeer ik verschillende dingen om de sfeer veiliger te maken. Het mooiste is als je dan na de les feedback van een leerling krijgt: "Ik heb echt nog nooit op deze manier naar dit onderwerp gekeken, maar nu snap ik opeens wel een beetje dat sommige mensen zo denken."

Ik ben toch zelf ook altijd weer verbaasd over hoe genuanceerd leerlingen zijn—genuanceerder dan ik zelf verwacht. Dat is denk ik ook een belangrijke ervaring, want polarisatie heeft ook te maken met wat jij dént dat anderen denken. Al pratend ontwikkelen leerlingen een genuanceerdere mening én een genuanceerder beeld van elkaar.

Deel je ook je eigen mening?

Ik ben een heel relationele docent, dus ik deel ook veel over mijn persoonlijk leven. Ik ben wel terughoudend met het delen van mijn mening. Als leerlingen daarnaar vragen, zeg ik: "Ik ga daar niet meteen antwoord op geven, heb je enig idee waarom?" Want er zijn ook docenten die ervoor kiezen om minder te delen, en ik vind het belangrijk dat leerlingen dat ook respecteren. Als ik mijn mening wél geef, leg ik ook uit dat dat voor mij niet betekent dat andere meningen er niet toe doen, maar dat het er voor mij om gaat hoe je tot je mening komt. Dat waarderen leerlingen wel, merk ik.

Emoties kunnen hoog oplopen. Hoe help je docenten om daar goed mee om te gaan?

We zouden docenten meer de mogelijkheden moeten geven om te oefenen, bijvoorbeeld door intervisiegroepen waar je een casus kunt inbrengen. Als je hoog opgelopen emoties al eens hebt uitgespeeld in een rollenspel, dan overvalt het je minder. Naarmate je meer ervaring krijgt, wordt je repertoire groter, maar aan het begin zijn dit soort gesprekken soms best heftig. Eigenlijk zou je dan eerst samen met een andere docent dit soort lessen moeten kunnen geven, als team. Je kunt het dan soms even van elkaar overnemen en ook veel van elkaar leren.

Conclusie

Dus: jongeren zijn geïnteresseerd in de mening van anderen, mits het leidt tot een gesprek en bijdraagt aan begrip. Wel vinden jongeren het ingewikkeld of (en hoe) ze hun mening moeten delen. Ze gebruiken over het algemeen positieve strategieën in gesprek met anderen, maar willen graag dat er meer aandacht komt op school voor het omgaan met diverse meningen.

Verder lezen?

TAKE ACTIONS: OMGAAN MET MENINGSVERSCHILLEN

Dit zijn de oplossingen die jongeren bedachten tijdens onze brainstormsessies.

OVERHEID EN POLITIEK:

- Politici in de Tweede Kamer moeten het goede voorbeeld geven, door niet te bekvechten, maar elkaar uit te laten praten en te discussiëren op de inhoud: "Politici moeten hun attitude fixen"
- Transparantie van de overheid vergroten door beslissingen te delen en uit te leggen
- Activiteiten en organisaties opzetten en steunen voor verbinding, bijvoorbeeld:
 - een campagne om mensen te stimuleren om dichterbij elkaar te komen
 - workshops aanreiken over taboe onderwerpen
 - ondersteuning voor buurthuizen en welzijnsorganisaties die nu al mensen bij elkaar brengen

IEDEREEN:

- Stap uit je bubbel en zoek verschillende perspectieven op, bijvoorbeeld:
 - via het plaatsen van en reageren op polls op social media
 - door geblinddoekt in gesprek te gaan met een onbekende
 - door in iemand anders schoenen proberen te staan
- Ga beter om met meningsverschillen, bijvoorbeeld:
 - accepteer dat we het niet volledig met elkaar eens zijn en dat een discussie soms verhit is
 - sta open voor diversiteit, dus ga niet in de aanval om te winnen, maar luister en vraag door om de ander écht te begrijpen
 - zoek naar overeenkomsten ondanks verschillen, je hebt meer gemeen dan je denkt
 - houd rekening met de gevoelens van een ander
 - oordeel niet over iemands mening en keur niemand af
 - vat iets niet te snel persoonlijk op

SCHOLEN EN VOLWASSENEN:

- Meer ruimte en ondersteuning voor meningsverschillen op school, door:
 - organisatie van debatten/dialogen om te leren discussiëren en je mening te onderbouwen
 - organisatie van nagesprek na een verhit debat of discussie, om weer te verbinden
- Docenten moeten het gesprek aangaan en leiden, door:
 - tijd vrij te maken in lessen van vakken waarbij dat past, zoals maatschappijleer
 - dilemma's voor te leggen waarbij je je moet verplaatsen in een ander
 - leerlingen te ondersteunen bij het denkproces (bijvoorbeeld doorvragen: "Hoe kom je daarbij? Waarom vind je dat?")
 - te begrenzen wanneer leerlingen te ver gaan
- Ouders moeten van jongs af aan het gesprek over gevoelige onderwerpen aangaan aan de keukentafel, en:
 - gevoelens benoemen en leren hoe daarmee om te gaan
 - toelichting geven op overtuigingen en beslissingen (waarom denk en doe je iets?)
 - kinderen ondersteunen om hun eigen mening te vormen

JONGEREN:

- Begin bij jezelf en neem verantwoordelijkheid, bijvoorbeeld:
 - spreek vrienden aan op haat zaaien en check bij elkaar hoe het gaat
 - stap uit je bubbel en praat eens met iemand uit een andere kring
 - start en doe actief mee aan gesprekken over gevoelige onderwerpen
 - blijf kritisch: denk na, lees je in, en blijf bereid je mening aan te passen
 - maak jezelf weerbaar door zelfvertrouwen op te bouwen, bijvoorbeeld door dingen te doen waar je goed in bent

Het stageteam van STAD Delft ontwierp 3 interactieve spellen om het gesprek op gang te brengen. Niet om te winnen, maar om te praten, luisteren en ontdekken wat mensen met elkaar delen of juist anders zien.

1. **Niet Normaal:** Een dobbelsteenspel waarbij deelnemers om de beurt een kaart trokken met een absurde of extreem gekke stelling. Het doel was niet om het eens of oneens te zijn, maar om gesprekken op gang te brengen, te lachen en onverwachte reacties uit te lokken.

2. **Pong met een Punt:** Een variant van bierpong, maar niet om te drinken of winnen. Twee teams stonden tegenover elkaar met bekers in een driehoek. In elke beker zat een kaartje met een vraag of stelling over een gevoelig onderwerp. Wanneer een beker geraakt werd, moest de tegenstander de vraag of stelling beantwoorden. Antwoorden konden kort, grappig of serieus zijn, zolang het gesprek maar op gang kwam.

3. **Split:** Een speciale sjoelvariant die veel meer deed dan alleen punten tellen. Boven de vakjes van de sjoelbak stonden gekleurde stippen: de kleur waarin je schijf terechtkwam, bepaalde welk kaartje je moest pakken. De kaarten voerde je alleen uit of samen. Zodra alle kaarten gespeeld waren, won degene met de meeste punten.

STAD JONGERENDEBAT: TIME TO VOTE

Het stageteam van STAD Haarlem Oost organiseerde rondom de Tweede Kamerverkiezingen van 2025, in samenwerking met de Pletterij en de Kelder, een heel bijzonder jongerendebat: Time To Vote! Een plek waar jongeren vrij konden praten, luisteren en ontdekken hoe waardevol hun stem was, in het debat én bij de verkiezingen. Dit vatte het stageteam samen in de slogan #houhetgezellig.

STAD MOCKUMENTARY: ACHTER DE KAMERS

Het stageteam van STAD Dordrecht merkte dat de samenleving steeds vaker verdeeld raakt over onderwerpen zoals LGBTQIA+, racisme, religie, migratie, woningnood en andere maatschappelijke kwesties.

Deze kwesties worden ook druk besproken in de Tweede Kamer en de thema's worden gebruikt in hun politieke programma's. Het stageteam maakte een satirische maar ook leerzame serie over wat er allemaal verteld wordt in de Tweede Kamer en of dat waar is of niet: Achter de Kamers.

Referenties

1. Van Dale. (2025, 18 december). Van Dale woord van het jaar historie Nederland. <https://www.vandale.nl/pages/van-dale-woord-van-het-jaar-historie-nederland>
2. SIRE. (2025, 18 december). Verlies elkaar niet als polarisatie dichtbij komt. <https://sire.nl/campagnes/verlies-elkaar-niet-als-polarisatie-dichtbij-komt/>
3. Nederlands Jeugdinstituut. (2025, 18 december). Wat is polarisatie en hoe werkt het? <https://www.nji.nl/kennis/polarisatie/wat-is-polarisatie-en-hoe-werkt-het>
4. Bakker, B. N., & Lelkes, Y. (2024). Putting the affect into affective polarisation. *Cognition and Emotion*, 38(4), 418-436. <https://doi.org/10.1080/02699931.2024.2362366>
5. Caluwaerts, D., Bernaerts, K., Kesberg, R., Smets, L., & Spruyt, B. (2023). Deliberation and polarization: A multi-disciplinary review. *Frontiers in Political Science*, 5, 1127372. <https://doi.org/10.3389/fpos.2023.1127372>
6. Rekker, R., & Hartevelde, E. (2024). Understanding factual belief polarization: The role of trust, political sophistication, and affective polarization. *Acta Politica*, 59(3), 643-670. <https://doi.org/10.1057/s41269-022-00265-4>
7. Wagner, M. (2024). Affective polarization in Europe. *European Political Science Review*, 16(3), 378-392. <https://doi.org/10.1017/S1755773923000383>
8. Nederlands Jeugdinstituut (2021). Jongeren en Polarisatie. <https://www.nji.nl/system/files/2021-04/Jongeren-en-polarisatie.pdf>
9. Nederlands Jeugdinstituut (2023). Polarisation onder Jongeren. <https://www.nji.nl/uploads/2023-08/Rapport-Polarisatie-onder-jongeren.pdf>
10. Verwey-Jonker Instituut (2023). Aansluiting Jongerenwerk in Preventieve Wijkaanpak Polarisation en Radicalisering. <https://www.verwey-jonker.nl/publicatie/aansluiting-jongerenwerk-in-preventieve-wijkaanpak/>
11. Sweijen, S. W., te Brinke, L. W., van de Groep, S., & Crone, E. A. (2023). Adolescents' trust and reciprocity toward friends, unknown peers, and community members. *Journal of Research on Adolescence*, 33(4), 1422-1434. <https://doi.org/10.1111/jora.12888>
12. Groep, S. van de, Zanolie, K., & Crone, E. A. (2020). Giving to friends, classmates, and strangers in adolescence. *Journal of Research on Adolescence*, 30(S2), 290-297. <https://doi.org/10.1111/jora.12491>
13. Branje, S., Moor, E. L. de, Spitzer, J., & Becht, A. I. (2021). Dynamics of identity development in adolescence: A decade in review. *Journal of Research on Adolescence*, 31(4), 908-927. <https://doi.org/10.1111/jora.12678>
14. Thomaes, S., Sedikides, C., Bos, N. van den, Hutteman, R., & Reijntjes, A. (2017). Happy to be "me?" Authenticity, psychological need satisfaction, and subjective well-being in adolescence. *Child Development*, 88(4), 1045-1056. <https://doi.org/10.1111/cdev.12867>
15. Rekker, R., Keijsers, L., Branje, S., & Meeus, W. (2015). Political attitudes in adolescence and emerging adulthood: Developmental changes in mean level, polarization, rank-order stability, and correlates. *Journal of adolescence*, 41, 136-147. <https://doi.org/10.1016/j.adolescence.2015.03.011>
16. Shani, M., Berns, M., Bergen, L., Richters, S., Krämer, K., de Lede, S., & van Zalk, M. (2025). Longitudinal associations between perceived inclusivity norms and opinion polarization in adolescence. *Social Inclusion*, 13. <https://doi.org/10.17645/si.10122>

17. Crone, E. A., Sweijen, S. W., Te Brinke, L. W., & van de Groep, S. (2022). Pathways for engaging in prosocial behavior in adolescence. *Advances in Child Development and Behavior*, 63, 149-190. <https://doi.org/10.1016/bs.acdb.2022.03.003>
18. Crone, E. A., van de Groep, S., & Te Brinke, L. W. (2024). Can adolescents be game changers for 21st-century societal challenges? *Trends in Cognitive Sciences*, 28(6), 484-486. <https://doi.org/10.1016/j.tics.2024.04.006>
19. Laffineur, C., Kasper, J., Brinke, L. T., Schumacher, G., & Bakker, B. N. (2024). Political activism, interest, and affective polarization: Dutch adolescents and adults are not that different. PsyArXiv. <https://doi.org/10.31234/osf.io/aux5h>
20. Kasper, J., Schumacher, G., te Brinke, L., Crone, E., & Bakker, B. N. (in voorbereiding). Affective polarization among adolescents: Development, levels, and malleability.
21. Schumacher, G., Bakker, B. N., & Zaslove, M. (2025). Leraren modereren en reguleren en geven emoties de ruimte. *Van 12 tot 18*. 24-25

Erasmus SYNC Lab
Erasmus Universiteit Rotterdam

Dr. Judith van de Wetering, Dr. Bert Bakker, Dr. Wouter van den Bos, Dr. Lysanne te Brinke, Dr. Kayla Green,
Dr. Suzanne van de Groep, Drs. Jakob Kasper, Dr. Ili Ma, Frederiek Nabben, Prof. Dr. Gijs Schumacher, Dr.
Sophie Sweijen, Dr. Yara Toenders, Prof. Dr. Eveline Crone

Postbus 1738
3000 DR Rotterdam